NAGY PÉTER TIBOR

Értékekben gazdag értéksemleges iskola

– Viszontválasz Kamarás István számára –

Kamarás István válasza azt bizonyítja számomra: több itt a félreértés, mint az ellentét. A félreértés valószínűleg abból származik, hogy a jelenség – amelyet a legáltalánosabban „érték és iskola" címmel illethetünk – három egymástól ugyan nem független, de nem is azonos „szinten" létezik.

1. A jelenség filozófiai szintje

Itt az állítások nagyobbik részében egyetértünk. Az érték Kamarás István szerint „nem tűri a semlegességet", s bár én – földhözragadt pragmatistaként – nem szeretem megszemélyesíteni a fogalmakat és cselekvő alanyként használni őket, ezzel nagyjában egyetértek.

Egyetértek abban is, hogy „nem kell magunkat semlegesnek maszkírozni", és hogy én is „olyan iskolában" gondolkozom „ahol a kisebbség kincs (mert ritkaság), ahol nem kell semlegesnek lenni ahhoz, hogy valaki toleráns legyen".

Nem értek egyet viszont abban – s engedtessék meg ennyi nyelvfilozófiai szkepticizmus –, hogy a „kívánatos" magatartásra vonatkozó Kamarás István által konszenzusos fogalmakként jelzett fogalmak, feltétlenül ugyanazt jelentik-e. Tekintettel arra, hogy az emberek nem abban különböznek egymástól, hogy a „szépség"-et fontosnak tartják, hanem abban, hogy 1. mit tartanak szépnek, 2. milyen eszközöket tartanak kívánatosnak, illetve megengedhetőnek ahhoz, hogy a maguk szépségfogalmát terjesszék.

2. A kérdéskör pedagógiai szintje

Kamarás István abból az alapfeltevésből indul ki, hogy az értékek hirdetése befolyással van a kialakuló ifjú ember személyiségére. Én ugyan módszertanban sosem búvárkodtam, de feltételezésem szerint valami oka lehet annak, hogy még az egzakt ismereteket közvetítő tárgyaknál is a XX. századi módszertan az események, jelenségek ismertetésével szemben előtérbe helyezte a forrásokat és a kísérletek segítségével történő megismertetést. Tudniillik, még – mondjuk – az áprilisi törvényeket is csak úgy lehet hatékonyan megismertetni és az ismeretszerzéssel közvetett „nevelő hatást" elérni, ha a tanuló nem (pusztán) kész értékelemzéseket kap, hanem maga is részese az „igazság" megtalálásának. Fokozottan áll ez a logika az erkölcsi igehirdetés vonatkozásában. Valóban úgy látja Kamarás István, hogy amennyiben egy tanórán elmondjuk, hogy „a békességkeresés, a tolerancia, az aszkézis, a környezettel való harmónia, az áldozatvállalás, ... a személyes emberi méltóság" fontos erény, akkor a középiskola végén olyan embereket kapunk, akik békességkeresők, toleránsak, aszketikusak, a környezettel harmóniában élnek, áldozatvállalók és tiszteletben tartják mások emberi méltóságát?

Ez az egész engem kísértetiesen emlékeztet a kisdobosok hat pontjára. Ha tudniillik az egykori kisdobosok felnőtt életük során nem viselkedtek mindig pél-

daadóan, annak két oka lehet. Vagy rosszul csinálták ezt a nevelést, magyarán: nem túl sok volt az ideológiai ismeret a tárgyszerű ismerethez képest az elmúlt negyven év iskolájában, ahogy eddig hittük, hanem túl kevés, vagy pedig az egész elgondolással van a hiba, s ha az utóbbiról van szó, akkor sajnos nem nagyon lehet más következtetésre jutni, minthogy az erények terjesztése ezzel a módszerrel nem igazán lehetséges.

3. A jelenség oktatáspolitikai szintje

Az oktatás: közügy. Része egy hatalmas szocializációs gépezetnek. Színhelye a gyermekeik neveltetéséhez való alapvető szülői jog érvényesítésének, munkaadója százezres pedagógusrétegnek, egyik óriási tétele az országos és helyi költségvetésnek.

És ebben a pillanatban máris arról van szó, hogy az iskolában folyó tevékenységet alkotmánnyal, törvényekkel, rendeletekkel, utasításokkal kell szabályozni, abban a tudatban, hogy minden nem szabályozott kérdésben az eseti megítélésnek a tanügyigazgatás vagy a fenntartók akaratának széles játéktér nyílik. Azt gondolom, hogy ilyen játékteret számos kérdésben kell és lehet adni: azt gondolom azonban, hogy a lelkiismereti szabadság témakörébe vágó kérdésekben egyetlen szűk szeletet sem lehet szabályozatlanul hagyni, e kérdés egyszerűen nem tehető helyi alkuk tárgyává.

Ahogyan Kamarás István is felismerte; „az erkölcstanra szavazó pedagógusok egy része úgy érzi, jobb, ha elébe megy annak, amit előbb-utóbb rájuk kényszerít az új kurzus". Hát igen. Éppen ez vitánk tárgya.

Lehet-e egy alkotmányos országban kurzusfüggő, hogy milyen erkölcsöket várnak el a pedagógusoktól, diákoktól? Tudniillik, ha a pedagógusnak – válasszunk egyet a Kamarás István szerint konszenzusos értékek sorából – az „aszkézis"-ről kell órát tartania, majd ebből feleltetnie, elkerülhetetlenül megfogalmazódik két kérdés: 1. Az erkölcstant tanító pedagógus szakmai értékelését vajon ki fogja elvégezni, ki nevezi ki azokat az aszkézisügyi szakembereket, akik majd objektíve megállapítják, hogy helyes vagy helytelen módon tanította az aszkézist a pedagógus. 2. Hogyan garantálható, hogy a diák nem fog hátrányt szenvedni attól, hogy esetleg mást gondol az aszkézisről, mint a tanár. Mert azért – ugye – előfordulhat, hogy az „aszkézis" értékével és önértékével kapcsolatban eltérő álláspontot foglalnak el a különböző világnézetű tanfelügyelők, tanárok, diákok.

Kamarás István is látja, hogy itt nem „értékvitáról", elméleti pedagógiai vagy filozófiai kérdésről van szó, hanem intézményekről, hiszen erre a célra szervezett pedagógusok és lelkészek részvételével tartott konferenciákról, az alaptanterv – ezzel foglalkozó – szakbizottságának állásfoglalásáról beszél.

Én maximálisan tiszteletben tartom e fórumok jogát, hogy nyomásgyakorlóként lépjenek fel, sőt őket – mint politológus – a magyar oktatáspolitikai aréna jelentős tényezőinek tartom. Hasonlóképpen azt kérem, hogy Kamarás István se csodálkozzon, hogy más érdekcsoportok ellenzik ezt a dolgot.

Kizárólag a magam nevében beszélve:

1. „... a többféle vallás és többféle világnézet ... számontartásának" negatív következménye a mai politikai kontextusban a kultúrharc bevitele az iskolába.

2. Kamarás tanár úr az egyebütt igen toleráns cikkével ellentétben azt állítja, hogy az alulról szerveződő csoportok és a hierarchia ellentétének képzete az én előítéletemen alapszik, ami „frappáns bizonyítéka annak, hogy mennyire hiányzik az a bizonyos vallásismeret iskoláinkból". Nem vonván kétségbe tudásom mérhe-

tetlen hiányosságait, csak néhány elemre hívnám fel Kamarás tanár úr figyelmét. Egyfelől *Bulányi úr* azon álláspontjára, hogy a hitoktató megválasztása a *szülők joga, és az nem képezheti tekintélyelvű kijelölés tárgyát.* Másfelől, hogy a katolikus püspöki kar például csak azokat az iskolákat tekinti katolikusnak vagy ökumenikus szelleműnek, melyeket katolikus jogi személy tart fenn. Végül arra is szeretném figyelmeztetni, hogy a sajtószabadság áldásos következményeként (Egyház és Világ, Egyházfórum stb. megjelenése) egyre szélesebb körben válik ismertté a nagy egyházak belső rétegzettsége. Kifejezetten aggódnék, ha a vallásismeretnek az lenne a dolga, hogy ezt a létező pluralizmust egy monolitikus egyházképpel helyettesítse.

3. Az egyes tárgyakról sokan sokfélét képzelnek el, természetesen Kamarás István is koherensen érvel a vallástörténet-vallásismeret-embertan *kötelezősége* mellett. Tisztelettel kérdem, hogy viszonyul a – hasonlóan koherens érvekkel alátámasztott – számítástechnika, környezetvédelem, egészségnevelés, közlekedési ismeretek tantárgyak bevezetéséhez. Nem szívesen vállalnám annak az egyeztető tárgyalásnak a lebonyolítását, amelynek arról kellene döntenie, hogy ezek az órák mely órák, mely tantárgyak rovására fognak bekerülni az iskola kötelező tantervébe. Érzésem szerint csak annak van ma esélye, hogy mindezek az ismeretek szakkörként jelenjenek meg az iskolában, az őket fontosnak tartó állami szervek és nem állami szervezetek pedig külön pénzalapokból ösztönözzék, hogy ilyen szakkörök induljanak.

4. A vallásszociológiát, vallástörténetet – mint ezt Kamarás István eddigi közös tudományos fellépéseink ismeretében igazolhatja – igen komoly tudományágnak tartom. Ennek tanítása csak olyan normák szerint történhet, mint a középiskola többi tárgyáé. A jelenleg érvényben levő és tudomásom szerint senki által meg nem kérdőjelezett jogszabályok szerint általános vagy középiskolában tantárgyat csak olyan személy taníthat, akinek az adott tudományszakból egyetemi vagy főiskolai végzettsége van, és ezenfelül tanári diplomával rendelkezik. Ilyen tantárgyakat a tanrendben akkor lehet felelősségteljesen szerepeltetni, ha ilyen képzettségű tanárok megfelelő számmal állnak majd rendelkezésre. Enélkül ugyanis a tárgyat oktatók kiválasztódásának alapja nem a szakmai, hanem a politikai, világnézeti megbízhatóság lesz.

Iskolaképünk megfogalmazásánál lehetünk optimisták vagy pesszimisták: a jogállamban azonban mindent szabad, amit a törvény nem tilt. Elárulhatom, az én iskolaképem is optimista: azt gondolom, hogy az állami és önkormányzati iskolában mint *világnézetileg semleges, azaz irányultság nélküli intézményben* akkor bontakozik ki az *egyes pedagógusok* nevelőmunkájának *világnézeti sokszínűsége,* az egyes tantárgyak körébe eső erkölcsi kérdések értelmezési szabadsága, ha nem hozunk létre egy olyan intézményrendszert, mely erkölcsi és világnézeti kérdéseket megítélni hivatott.

Azok pedig, akik úgy gondolják, hogy gyermekeiket járatni szeretnék különféle kifejezetten ezzel foglalkozó órákra, azok megtehetik ezt. A szakkörökre ugyanis nem vonatkozik mindaz, amit fentebb írtam, a szakkör olyan tevékenység, amely semmilyen értelemben sincsen integrálva az iskola munkájában, nem kötelező választani, nincsen központi nyilvántartás, az azt vezetőknek nem kell szakos végzettséggel rendelkezniök stb. Ilyen szakköröket: vallásismeretet, erkölcstant, felekezetkötött vagy ökumenikus hittant, konszenzusetikát, embertant magam is szívesen látnék az önkormányzati iskolában. Ha Kamarás István valóban sokféle jó (de egy esetben sem hátulütőktől mentes) „megoldást" tud „elképzelni vallásismeret, erkölcstan és embertan tekintetében", akkor remélhetőleg megtaláltuk a konszenzust.